

På det grundlag kan man sondre mellem tilfælde, hvor kun den ene type kan danne deverbaler, og sådanne, hvor begge danner deverbaler. Det første tilfælde illustreres af *sætte af* vs. *afsætte*, hvor man kan danne *den afsatte regering* (fl afsætte, *sætte af), men ikke **de afsatte børn* (→ sætte af, *afsætte); derimod nok *de afsatte fødevarer* (→ afsætte, *sætte af).

Lignende eksperimenter kan gennemføres for *afgå* vs. *gå af*.

5. Konklusion

Dansk råder gennem dannelsen af participiale deverbaler over et fleksibelt orddannelsesværktøj. Anvendelse af participiale deverbaler muliggør for det første, at syntaktiske relationer, der ellers ville være obligatoriske i tilsvarende finite konstruktioner, kan udelades. Det kan være praktisk, hvad enten årsagen er, at dependentens identitet er ukendt eller selvindlysende eller i situationen uhøflig at omtale. For det andet, at semantiske relationer i forhold til tilsvarende finite konstruktioner kan løses.

Disse og andre fordele, som der ikke er redegjort for her, betinger participiale deverbalers store udbredelse.

Dannelsen af participiale deverbaler er dog undergivet en række restriktioner, som der er søgt redegjort for i det ovenstående.

Literatur

- le Fevre Jakobsen, Bjarne & Poul Søren Kjærsgaard. 1997. 'Sondringen mellem participiale deverbaler og adjektiver'. In Maegaard og Pedersen (red.) *UDOG rapport nr. 6*. København. Kjærsgaard, Poul Søren. 1998. 'La mémoire des participes présent et passé'. In A. Clas, S. Mejri & T. Baccouche (dir.), *La Mémoire des mots: Actes du colloque de Tunis 25-26 et 27 septembre 1997*, Tunis, AUPELF-UREF et Service, pp.177-190.
- Kjærsgaard, Poul Søren & Bjarne le Fevre Jakobsen. 1995. 'Adjektiviske deverbaler i dansk'. In Kunøe og Vive Larsen (red.): *MUDS 5*.
- Hansen, Jens Ahlmann, Bjarne le Fevre Jakobsen, Poul Søren Kjærsgaard & Peter Stewart. 1998. 'Danish Deverbal Participles: Form, Function, Compounding, Testing'. Paper presented at the UDOG Seminar in Copenhagen June 1998.
- Riegel, Martin, J.-C. Pellat & R. Rioul. 1997. *Grammaire méthodique du français*. Presses Universitaires de France.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
8. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 2001

DISKURSER I FOLKETINGETS ÅBNINGSTALER - ELLER HVORFOR NYRUP TABTE EU-AFSTEMNINGEN

Af Helen Korsgaard (Syddansk Universitet, Odense)

Svaret på, hvorfor Nyrup tabte EU-afstemningen, mener jeg er at finde i den diskurs, som Nyrup anvender, og som virker bag om ryggen på ham selv. Jeg vil i det følgende gennemgå fire af Folketingets åbningstaler fra fire forskellige år i dette århundrede ud fra et diskursanalytisk perspektiv på Danmarks forhold til omverdenen. Den diskursive ændring er den ene pointe i dette foredrag. Den anden pointe, som jeg gerne vil beskrive, er den ændrede kommunikationssituation, som jeg mener er medvirkende til en ændring i stil fra skriftsprog til talesprog. Til slut vil jeg diskutere, om de to pointer står i forhold til hinanden. Er der en sammenhæng mellem stil og diskurs, eller snarere: Skaber stilen en bestemt diskurs frem for en anden? Eller udtrykt mere konkret: Taber Nyrup EU-afstemningen, fordi han bruger en stil, som udelukker at tale om det, hans projekt går ud på at overbevise danskerne om?

Generelt om talerne

Før jeg går over til en egentlig analyse af talerne, vil jeg kort give et overblik over de fire taler ud fra længde, syntaks, ordforråd og argumentation. Det mest iøjnefaldende ved talerne er, at de bliver længere og længere. I 1925 holder Stauning en tale på 2,5 side, i 1950 holder Hedtoft en på fire sider, Anker Jørgensen holder i 1975 en på ni sider og Nyrup i 1999 en på 11 sider. Selvom de ikke umiddelbart kan sammenlignes, da jeg ikke har talt ord eller brugt andre sammenlignelige enheder, er tendensen dog klar.

Generelt kan man beskrive en udvikling i talerne fra skriftsprog til talesprog. Syntaktisk har talerne i 1925 og 1950 mange foranstillede led med for eksempel tunge forfelter. I 1975 bliver sætningerne lidt lettere, men ordene bliver frygtelig lange. Det virkelige ryk sker dog i stilen fra 1975 til 1999. Nyrup bruger korte sætninger med mere sloganagtigt indhold. Det betyder også, at argumentationen for de holdninger eller lovforslag, som regeringen har, forsvinder i forhold til tidligere tider.

I det følgende vil jeg derfor beskrive talerne ud fra to perspektiver. Dels vil jeg gennemgå

talernes stil ud fra syntaks, ordforråd og argumentation, dels vil jeg undersøge den underliggende diskurs i forhold til temaet "Danmark i forhold til omverdenen". Stilen vil jeg relatere til kommunikationssituationen, som jeg mener må have indflydelse på den tydelige stilændring. Derefter vil jeg beskæftige mig med Danmarks forhold til omverdenen ud fra et diskursivt perspektiv. Efter gennemgangen af talerne ud fra disse to perspektiver, vil jeg vil jeg diskutere forholdet mellem stil og diskurs.

Stauning i 1925

I 1925 bruger Stauning skriftsprogsnende formuleringer, når han for eksempel siger:

De økonomiske Forhold, saaledes som de har udviklet sig efter Verdenskrigen, har ogsaa i den senere Tid forvoldt Vanskeligheder for vort Land. Med Glæde og Tilfredshed har man kunnet konstatere en voksende Tillid fra Udlandets Side overfor Danmark. Men efter den forudgaaende Tids Inflation kan den paakrævede Deflation ikke forløbe, uden at der kræves Ofre af Befolkningen. (Stauning 1926).

Syntaktisk er dette afsnit ikke så tungt som andre dele af talen. Den første sætning begynder med et tungt forfælt, hvor verballedet først kommer efter ledsætningen. De økonomiske forhold er det, som har forvoldt vanskeligheder. Det er forholdene, som skal ændres, men der bliver kun henvist til dem som udviklingen efter 2. verdenskrig. Det er indforstået ordvalg.

I forhold til argumentation underforstår Stauning flere led i argumentationskæden. Han argumenterer for, hvorfor han må skabe grundlag for en påkrævet deflation, som vil kræve ofre af befolkningen. Argumentativt underforstår han, at det er påkrævet, at der kommer deflation for at bevare tilliden til Danmark fra udlandet. Derudover kræver deflationen ofre fra befolkningen. Stauning bruger ethos i sin argumentation og argumenterer som ekspert, der taler til ligesindede. Stauning taler til rigsdagen ikke til det danske folk.

I forbindelse med diskurs siger Stauning kun få ting om Danmarks forhold til omverdenen i sin tale.

Vort Forhold til fremmede Magter er venskabeligt og udvikler sig til fredsstillende. Det har været Regeringen en Glæde ved Lejlighed at kunne medvirke til at fremme det gode Forhold til og Samarbejde med de nordiske Riger, som altid maa blive af saa stor Betydning for os. Men ogsaa i Forholdet til andre Nationer er der bygget videre paa den Samarbejds og Forstaaelsens Grund, som tidligere er fremhævet som vort Lands Program. (Stauning 1926).

I ovenstående citat beskriver Stauning forholdet til andre nationer som godt. Det bygger videre

på samarbejds og forståelsens grund. Det vil sige, at Stauning taler om Danmarks forhold til andre lande som et fredeligt og ligeligt forhold.

I det første citat udtrykker Stauning nærmest ydmyghed over for det internationale samfund, idet han siger, at der er en voksende tillid til Danmark. Stauning tager ikke for givet, at Danmark har udlandets tillid. Det betyder noget for Danmark at have denne tillid og man kan næsten konkludere, at Stauning vil gøre noget for at få udlandets tillid. Danmark indretter sig efter, hvad andre nationer mener om Danmark.

Hedtoft i 1950

Også i Hedtofts tale fra 1950 er syntaksen præget af tunge forfælt og komplicerede ledkonstruktioner.

Forslag til beslutning om Danmarks ratifikation af overenskomsten om Den europæiske Betalingsunion, der værdifuldt vil kunne støtte den gradvise gennemførelse af et friere handelssamkvem i Europa, vil blive fremlagt i denne samling. (Hedtoft 1951).

Verballedet kommer først i tredje linje, så Hedtoft bruger et utrolig langt forfælt. Argumentet for at ratificere overenskomsten kommer ind midt i ledsætningen, der begynder med 'der'. Det er med andre ord værdifuldt, at der bliver et friere handelsforhold mellem landene i Europa, og derfor argumenterer Hedtoft for at ratificere overenskomsten om den Europæiske Betalingsunion. Hedtoft argumenterer her igen som ekspert til ligesindede, hvor han forudsætter argumentationen ved at placere den midt i ledsætningen.

Hedtoft siger, at det er nødvendigt for Danmark at være del af det økonomiske samarbejde i Europa, for at Danmark kan løse sine økonomiske problemer. De to nedenstående citater udtrykker Danmarks forhold til omverdenen. Danmark skal deltage i de internationale organisationer og gøre det ud fra et ønske om fred, samarbejde og forståelse mellem nationerne.

Ministeriet lægger vægt på, at Danmark deltager i det internationale samarbejde og påtager sig de opgaver, der følger af vort medlemskab i De Forenede Nationer, Det europæiske Råd og Den europæiske Samarbejdsorganisation i Paris. Samvirket med de andre nordiske lande vil blive videreført og søgt yderligere udviklet i fredens interesse.

Ministeriet vil fortsat tilstræbe at samle ansvarsbevidste demokratiske kræfter til løsning af tidens fornemste opgave: udadtil at befæste rigets frihed og selvstændighed og fremme mellemfolkeligt samarbejde og forståelse mellem nationerne, indadtil at fortsætte genopbygningen til sikring af produktion og beskæftigelse, til bevarelse af hjemmenes tryghed og til virkeliggørelse af nye fremskridt. (Hedtoft 1951).

I Hedtofts udlægning er Danmark et demokratisk land, som skal samarbejde for derved at fremme freden. Danmark er også en selvstændig nation, som er fri. Dette er i opposition til at være besat. Freden opretholdes ved at deltage i de internationale organisationer. Nationerne udveksler med hinanden og holder dermed gang i samarbejdet.

Anker Jørgensen i 1975

I 1975 bruger Anker Jørgensen en anden slags skriftsprog, idet hans forfælder ikke er så lange. Til gengæld bruger han meget lange ord og sætninger, som gør talen tung.

For regeringen og folketingets partier har det helt dominerende spørgsmål i det sidste år været, at de vestlige industrilande og dermed også Danmark er blevet ramt af det alvorligste konjunkturtilbageslag i hele efterkrigstiden. Det er først i løbet af 1975 for alvor blevet klart, hvor dybtgående dette konjunkturtilbageslag i virkeligheden er. Det har derfor også vist sig, at de modforholdsregler, som en række lande iværksatte tidligere på året, var utilstrækkelige til at vende udviklingen.

I Danmark satte tilbagegangen i produktion og beskæftigelse tidligere ind og blev mere udtalt end i flere andre industrilande – og det var på grund af det stærke fald i boligbyggeriet i 1974. (Jørgensen 1977)

Det, som gør talen tung, er ikke alle de foranstillede led, som Staunings og Hedtofts taler bar præg af. Det er de lange ord og sætninger. Syntaksen har mange bagvedstillede led og der er mange nominaliseringer, som for eksempel 'konjunkturpolitiske forholdsregler', 'en beskæftigelsesfremmende politik' og 'valutariske problemer'.

Anker Jørgensen beskriver konjunkturtilbageslaget i de vestlige lande og bruger dem som rygdækning i sin argumentation for Danmarks dårlige økonomi. Derefter gør han noget lidt pudsigt, idet han skal forklare, at Danmark klarer sig endnu dårligere end resten af den industrialiserede verden. Han bytter om på årsag og virkning og begrundes Danmarks situation med et fald i boligbyggeriet. Det anser man normalt for at være en konsekvens af dårlige økonomiske tider. Argumentet bliver fremført i den eneste talesprogs-lignende sentens overhovedet med konjunktionen 'og', som Anker Jørgensen hæfter på som en eftertanke. Man kunne tolke det som et ethos-argument, hvor Anker Jørgensen vil fremstille sig selv som vederhæftig, fordi hans ethos er ved at krakelere, når han skal forklare, hvorfor Danmark klarer sig endnu dårligere end resten af den industrialiserede verden.

Anker Jørgensen understreger i forlængelse af de to forhenværende taler også vigtigheden af de internationale organisationer, men der er kommet en ny drejning til forståelsen og samarbejdet. Anker Jørgensen hævder, at Danmark skal samarbejde med de ni EF-lande om

det traktatlige og det udenrigspolitiske arbejde. Samtidig begynder Anker Jørgensens tale at komme ind på det tema, som er gennemgribende i Nyrups tale fra 1999. Nemlig: Mister Danmark selvstændighed ved at deltage i det europæiske samarbejde?

Det udenrigspolitiske samarbejde hindrer ikke Danmark i at vise en selvstændig profil. Det giver Danmark større indflydelse, og det giver mulighed for, at Europa kan tale med større vægt i internationale spørgsmål. (Jørgensen 1977).

Det er første gang, at Danmarks medlemskab af EF bliver relateret til tab af selvstændighed og Danmark som del af et Europa i stedet for en nation i verden. Hidtil er Danmark blevet skildret som en ligeværdig nation, der skal samarbejde og forstå. Nu kommer en ny tanke ind, nemlig den, at Danmark mister noget ved at samarbejde. Når Danmark mister, må det her betyde at ændre noget. Det vil sige, at fra at se Danmark som en del af Europa, hvor regeringslederne udveksler på lige fod og dermed måske også reviderer, så bliver nationerne nu set som nogle faste blokke, som risikerer at gå i stykker eller miste noget, når man går ind i et samarbejde. Ovenstående citat er det eneste, som peger denne vej, men lige præcis dette synspunkt bliver meget gennemgribende i Nyrups tale i 1999.

Poul Nyrup Rasmussen i 1999

Der sker et meget stort skred fra 1975 til 1999. Det første afsnit i talen fra 1999 hedder 'vi bestemmer selv'. Hermed er det virkelige problem lagt frem, som er angsten for at miste retten til selv at bestemme.

Hvis vi igen begynder med syntaksen, kan vi se, at Nyrups tale ligger meget tæt på talesprog. Han bruger korte sætninger, som ofte er sloganagtige som for eksempel 'Verdenssamfundet møder velfærdssamfundet'. Han bruger korte sætninger som 'Vi kan sådan set selv vælge i Danmark' og 'Sådan et samfund vil vi ikke have'. Ud over disse korte udråbssætninger bruger Nyrup længere, mere programatiske sætninger, hvor ordforrådet bliver tydeligere:

Vi er på vej mod et internationalt videnssamfund, som har en enorm centrifugalkraft i sig. (Rasmussen 1999).

Og, siger han senere, hvis vi ikke fornyr og sikrer velfærdssamfundet, så bliver det 'et offer for centrifugalkraften', hvor flere og flere smides af. Derudover bruger Nyrup ordet 'sammenhængskraft' i forbindelse med velfærdssamfundet, når han siger:

For det første: Skal sikres, at det danske velfærdssamfunds sammenhængskraft er i behold i den globaliserede verden. (Rasmussen 1999).

Her bruger Nyrup sammenhængskraft som metafor for det, som skal holde sammen på velfærdssamfundet, når det skal ud i den internationale verdens enorme centrifugalkraft. Ord som 'sammenhængskraft' og 'centrifugalkraft' er abstrakte begreber, men anderledes i indhold end de ord, som Anker Jørgensen bruger. Hvor Anker Jørgensen taler om foranstaltninger og forholdsregler, taler Nyrup om sammenhængskraft og centrifugalkraft. Nyrup har kraften i centrum, som kommer fra to sider: fra Danmarks sammenhold på den ene side og omverdenens voldsomme kraft på den anden side, som har noget ukontrollabelt over sig, idet det er en centrifugalkraft, så hvis man først bliver hvirvlet ind i den, så ved man ikke, hvor man lander bagefter. Det er med andre ord farligt at bevæge sig ud, hvor centrifugalkraften findes. Det, som skal modvirke denne kraft, er Danmarks velfærdssamfund, som bygger på 'sammenhold, retfærdighed, samarbejde og medmenneskelighed'. Hvis dette opgives, så bliver Danmark prisgivet denne internationale centrifugalkraft.

Herefter går Nyrup over til at beskrive danskernes valg:

Enten kan vi blive et endnu stærkere foregangsland, der lægger afgørende vægt på de menneskelige værdier.

Eller vi kan vælge selvtillidstrækkeligheden, være os selv nok. Vælge, at vi ikke vil forstyrres – som en anden stamme med indadvendte ritualer, der går i panik, hvis et menneske fra en anden stamme kommer på besøg. Valget er vores eget. Regeringen vælger foregangslandet. (Rasmussen 1999).

Danmarks rolle i verden er at være foregangsland. Det vil sige, at Danmark ved, hvad der er rigtigt og følgerigtigt må belære andre nationer om det samme. Den lighed mellem nationerne baseret på samarbejde og forståelse, som de foregående ministre har plæderet for, er væk. Nu handler det om at udbrede det, som Danmark står for.

Det handler om politik, det handler om mennesker foran penge – ikke efter. Det handler om at sætte rammer for markeds kræfterne – som vi har gjort det i Danmark, som vi er i sving med at gøre det i Europa, som vi kan udbrede til verden.

Danmark er nu et foregangsland: I økonomi, i beskæftigelse, i miljø, i velfærd og i en mere retfærdig fordeling. (Rasmussen 1999).

Er der så nogle begrundelser for de forslag, som Nyrup lægger frem. I og med at Nyrup taler i slogans og opfinder ord som 'sammenhængskraft' og 'centrifugalkraft', så bliver modtageren nødt til at godtage de to kræfter som opponenter, hvor sammenhængen i Danmark bestående af

medmenneskelighed etc. kommer til at gælde inden for Danmarks grænser. Alt hvad der er udenfor er noget farligt. Der er ikke nogen egentlig argumentation for, at det er sådan. I stedet for argumentation er der en opdeling af verden i modsætningspar. Vi så det i ovenstående citater, og Nyrup bruger modsætningsparret, når han taler om Danmarks tilslutning til euroen:

Det handler om tryghed og sikkerhed.

Det handler om at beskytte os i en barsk international spekulationsverden. (Rasmussen 1999).

Her har vi igen Danmarks forhold til omverdenen, hvor Danmark er det trygge og sikre, mens omverdenen er noget farligt, som danskerne skal passe på overfor. Egentlig bruger Nyrup sammenligningen for at fortælle danskerne, at de skal stemme ja, men argumentationen udebliver, og tilbage står modsætningsparret det trygge Danmark contra den farlige omverden. Jeg har stillet eksempler op på Nyrups modsætninger således:

Sammenhængskraft	centrifugalkraft
Velfærdssamfund	verdenssamfund
Tryghed og sikkerhed	barsk, international spekulationsverden
Mennesker foran penge	(underforstået: penge foran mennesker)

Herefter kan man så spørge, hvordan Nyrup kan tro, at danskerne vil være med i euroen, når Danmark er et foregangsland, som skal lære andre noget. Derudover er omverdenen barsk og ukontrollabel og Danmark et trygt sted, som bygger på medmenneskelighed.

Nyrup bygger sine slogans op på en os mod dem-diskurs, som ikke kan reddes af, at han også mener, at Danmark vil være bedst tjent med at være med i euroen. Med Nyrups billede af Danmarks forhold til omverdenen ud fra oppositionsparret sammenhængskraft, som er den danske tryghed, over for centrifugalkraften, som er den barske spekulationsverden udenfor, hvad vælger danskerne så? De vælger trygheden og medmenneskeligheden. Danmark er jo et foregangsland ligegyldigt hvad, så når vi har den bedste af alle verdener, hvorfor så ændre på det og risikere at blive absorberet af centrifugalkraften udenfor.

De fire taler – en tentativ konklusion

Jeg vil opsummere på talerne ud fra to perspektiver, som jeg finder interessante.

Ændringen i kommunikationssituationen er interessant, da man kan forestille sig, at den har en gennemgribende indflydelse på åbningstalens sprogbrug i dag i forhold til tidligere tider. Derudover er det interessant at følge udviklingen af diskursen om Danmark i forhold til

omverdenen fra 1925 til i dag.

Opsummerende om kommunikationssituationen kan man sige, at den har ændret sig fra især 75 til 99. Det har haft indflydelse på talens udformning og ordvalg. I 1999 bliver talen dels sendt på fjernsyn, dels bliver den lagt ud på internettet i hele sin længde til brug for alle og enhver. Der har derfor været en udvikling fra Staunings tale i 1925, hvor han præcis ved, hvem der modtager talen, nemlig Rigsdagen, til en kommunikationssituation, hvor både danskere og alle andre interesserede har adgang til talen. Eneste begrænsning er sprogkoden, som er dansk. Nyrups tale er tilpasset denne kommunikationssituation ved at bruge talesprog med slogans. Den er derudover henvendt til det danske folk mere end til Folketinget, da den handler om dansk identitet i en omskiftelig verden mere end den handler om Danmarks specifikke opgaver i de internationale organer, som Danmark deltager i. Nyrup taler til det danske folk i stedet for til Folketinget. Derudover giver den lette syntaks, de metaforiske begreber og modsætningsparrene i stedet for reel argumentation rige muligheder for at klippe farverige citater ud til tv og andre medier.

Diskurserne fra 1925 til 1999 om Danmarks forhold til omverdenen har ændret sig fra at være et udvekslingsforhold baseret på tillid, samarbejde og forståelse til at være Danmark som foregangsland med Danmark som et trygt sted i en barsk og omskiftelig verden.

Stil og diskurs

Spørgsmålet er så, om der er en sammenhæng mellem stil og diskurs? Jeg forestiller mig følgende: I de tidlige taler bliver stilen skabt af en kommunikationssituation, hvor forholdet til modtageren ikke er så afgørende, men hvor det er afgørende at argumentere for sine synspunkter. I 1999 ændrer stilen sig, fordi modtageren bliver meget afgørende samtidigt med, at denne modtager er blevet hele det danske folk. Derfor bliver stilen let og sloganagtig uden argumentation. Dermed kommer stilen til at tilføre diskursen en struktur af modsætningspar, som bliver bestemmende for den diskurs, som Nyrup anvender. Når Nyrup taler i os mod dem-diskurs, kan han ikke samtidig argumentere for, at Danmarks skal være del af euroen, for så er danskerne med ikke mod. Derved bliver stilen bestemmende for diskursen.

Et andet bud er, at Nyrup sammenblander to genrer, nemlig sit eget genvalg, hvor han og socialdemokratiet skal fremstå som den, der har skabt det bedste samfund, og så den genre, der handler om Danmarks sameksistens med andre nationer, som løser samfundsopgaverne på andre, men ikke nødvendigvis dårligere måder end Danmark gør. Her går stil og diskurs hånd i hånd, idet Nyrup kommer til at føre valgkamp i stedet for at tale Europapolitik.

Litteratur

- Hedtoft, Hans. 1951. Tale ved Rigsdagens åbning 3/10-1950. Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget. 102. Ordentlige samling 1950-51. København: J.H.Schultz.
- Jørgensen, Anker. 1977. Tale ved Folketingets åbning 7/10-1975. Folketingstidende. Forhandlingerne i Folketingsåret 1975-76 (127. årgang). København: J.H.Schultz Universitetsbogtrykkeri.
- Rasmussen, Poul Nyrup. 1999. Tale ved Folketingets åbning 5/10-1999. www.statsministeriet.dk/taler/taler/tale45a
- Stauning, Thorvald August Marinus. 1926. Tale ved Rigsdagens Aabning 6/10-1925. Rigsdagstidende. Forhandlinger i Landstinget, 78de ordentlige Samling 1925-1926. København: J.H. Schultz.